

Doktori (PhD) értekezés tézisei

Janik Henrietta

**Gödöllő
2024**

A felsőoktatás nemzetköziesítésének lehetőségei hálózat- és magatartáseméleti vizsgálatok tükrében

DOI: 10.54598/002780

Janik Henrietta

Gödöllő

2024

A doktori iskola megnevezése: Gazdaság- és Regionális Tudományok
Doktori Iskola

A doktori iskola tudományága: Gazdálkodás- és szervezéstudományok

A doktori iskola vezetője: **Prof. Dr. Bujdosó Zoltán**
egyetemi tanár
Magyar Agrár- és Élettudományi
Egyetem
Vidékfejlesztés és Fenntartható
Gazdaság Intézet

Témavezetők: **Dr. Naárné Dr. Tóth Zsuzsanna Éva**
egyetemi docens, oktatási
rektorhelyettes
Budapesti Metropolitan Egyetem
Gazdaságtudományi és Pénzügyi Intézet

Prof. Dr. H.c. Popp József
egyetemi tanár, az MTA levelező tagja
Neumann János Egyetem
Doktori Iskola

.....
Az iskolavezető jóváhagyása

.....
A témavezetők jóváhagyása

Tartalomjegyzék

1.	A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK.....	1
2.	ANYAG ÉS MÓDSZER.....	4
2.1.	Bibliometriai elemzés módszertana.....	4
2.2.	Hálózatelemzés módszertana.....	4
2.3.	Az empirikus kutatás anyag- és módszertana.....	5
2.4.	A strukturális kutatási modell.....	6
2.5.	A konceptuális modell operacionalizálása.....	6
2.6.	Az adatgyűjtés menete, a minta főbb jellemzői.....	8
2.7.	A strukturális egyenletek modellezésének módszertana	9
2.8.	A csoportok közötti eltérések kimutatására alkalmazott statisztikai módszerek	10
3.	EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE	11
3.1.	A nemzetközi hallgatói mobilitás bibliometriai módszerrel történő elemzése	11
3.1.1.	Kulcsszótérkép vizualizációja	11
3.2.	A nemzetközi hallgatói mobilitás feltárása hálózatelemzéssel.....	14
3.3.	A mérési modell dimenziói és azok megbízhatóságának vizsgálata	16
3.4.	A mérési és strukturális modellhez tartozó eredmények	20
4.	KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK.....	30
5.	ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK.....	37
6.	PUBLIKÁCIÓK.....	39

1. A MUNKA ELŐZMÉNYEI, CÉLKITŰZÉSEK

A 21. században a világ számos globális kihívással szembesül, ezek között a legnagyobb kihívás a népesség folyamatos növekedése. A globális népesség létszáma 2050-re várhatóan meghaladja a 10 milliárd főt, ezzel párhuzamosan egyre inkább érezteti hatását a klímaváltozás is. A klímaváltozás befolyásolja a jelenleg meglévő agroökológiai potenciál földrajzi és területi struktúráját, valamint az élelmezésbiztonságot. Továbbá növekvő Délről Északra irányuló migrációval számolhatunk a fejlett országok irányába (Afrikából az Európai Unióba). A világban végbemenő globális kihívások jelentős része a fejlődő országokban fog koncentrálni és ezek lesznek azok a területek, ahol a leginkább kérdéses lesz az, hogy az ENSZ fenntartható fejlődéséhez kapcsolódó, 2030-ig, majd 2050-ig elérendő stratégiai-fejlesztési célok mennyire valósíthatók meg akár a szegénység felszámolása, akár az éhezés megszüntetése, akár az egészség és jólét vagy a minőségi oktatás területén. Ebből a szempontból a humánerőforrás fejlesztésének kiemelkedő jelentősége van, melyben a felsőoktatás mindig is meghatározó szerepet játszott. A bolygó egészét jellemző kérdés, hogy a fejlődő világ hogyan képes a jelenleginél nagyobb hatékonysággal kezelni a kihívásokat a stabil fenntartható fejlődés érdekében. Ennek egyik lehetőségét vizsgálom értekezésemben, ugyanis fontos szempont, hogy a fejlődő országokból érkezzenek tanulni akaró ambiciózus fiatalok a fejlett országokba, többek között Magyarországra is, majd az itt megszerzett tudással felvértezve térjenek vissza hazájukba. Ez egy olyan kör, amely elméletben hatékonyan működhet, a valóságban azonban számos inter- és multidiszciplináris megközelítést igénylő kérdés vetődhet fel, mivel egyszerre kell alkalmazni a közgazdaságtudományt, a szociológiát, a hálózatelemzést, ezen kívül statisztikai modelleket, valamint a kulturális antropológia kiterjedt eszköztárát.

A fejlett világ fogadó országai több nemzetközi hallgatót fogadnak, sőt vonzó célpontok a világ legtehetségesebb fiataljai számára, a fejlett (központi) és a fejlődő (perifériás) országok közötti tudástermelés és terjesztés folyamatában is létrejöhetnek új kapcsolatok. A fejlett világ felsőoktatási intézményei több tehetséges diákot vonzanak, akik a fogadó országban hozzájárulhatnak a tudás termeléshez és elosztáshoz, mellyel a fejlődő országok intézményei a technológia, tudás, áruk és szolgáltatások terén egyfajta függőségi helyzetet vállalnak. A magasan fejlett infrastruktúrával, vonzó fizetéssel és fejlett kutatási létesítményekkel rendelkező országok jelentős versenyelőnnyel bírnak ahhoz, hogy olyan tehetséges nemzetközi hallgatókat vonzzanak, akik hosszú távú nemzetközi tapasztalatokat hoznak magukkal, ráadásul hozzájárulhatnak a tudásalapú gazdaság fejlődéséhez a fogadó országokban. Értekezésem a hallgatók külföldön történő tanulási szándékát és

intézményválasztását meghatározó főbb tényezőkkel, illetve a problémakörnek néhány aspektusával foglalkozik. Annak érdekében, hogy megvilágítsam a hallgatói mobilitás néhány korábban nem, vagy nem kellő alaposággal elemzett kérdését, a vizsgálataim hozzájárulhatnak egyrészt a felsőoktatás nemzetköziesítésével kapcsolatos hazai és nemzetközi erőfeszítések célirányosabbá tételéhez, másrészt a nemzetgazdasági és felsőoktatás-politikai tervezőmunka továbbfejlesztéséhez, valamint az intézményi nemzetköziesítési stratégia kialakításához és továbbfejlesztéséhez.

A nemzetközi felsőoktatási trendekhez igazodva a hazai felsőoktatási szakmai fórumokon egyre gyakrabban lehet hallani a nemzetközi hallgatók intézményválasztásának fontosságáról, ezzel a tevékenységgel foglalkozó hazai szakirodalom ugyanakkor rendkívül szegény, az erre a területre vonatkozó kutatások pedig esetlegesek. Doktori értekezésem témaválasztása, kutatási eredményeim bemutatása ezáltal egyfajta hiánypótló szerepet is betölt a hazai felsőoktatási marketing szakirodalom területén. Az egyetem növekvő nemzetközi vonzerejével az intézmény nemzetközi pozícionálása is erősödik, ami pozitívan hat a nemzetköziesítési folyamatok más területeire, valamint a magyar hallgatók beiskolázására.

Az empirikus kutatásom két főbb modulból áll: az első a külföldön történő tanulási szándékra és intézményválasztásra (strukturális modell), a második pedig a vizsgált dimenziók értékeiben lévő jelentős eltérések vizsgálatára irányul, az elemzésekben fontosnak tartott jellemzők (nemek közötti különbség, a küldő ország földrajzi elhelyezkedése, a szülők felsőfokú végzettsége) alapján képzett kategóriák között. A kutatás tárgyát a hazánkban bármely felsőoktatási intézményben hallgató diákok külföldön történő tanulási szándékával és intézményválasztásával kapcsolatos vizsgálatok képezik.

Értekezésemben arra keresem a választ, hogy melyek azok a tényezők, amelyek befolyásolják a külföldi diákok más országban folytatott tanulási szándékát és intézményválasztásukat.

Az értekezés célja az volt, hogy

- Big Data elemzéssel feltárja a nemzetközi hallgatói mobilitás területén kialakult kutatási hiányosságokat;
- Hálózatelemzéssel beazonosítja a kialakult klasztereket és regionális csomópontokat;
- Empirikus kutatással feltárja a nemzetközi hallgatók külföldön történő tanulási szándékára és intézményválasztására ható főbb dimenziókat.

Az értekezés tíz kutatási hipotézist állít fel.

A H1-H7 hipotézisek a külföldön történő tanulási szándékhoz és intézményválasztáshoz kapcsolódnak.

H1: A külföldön történő tanulási szándék közvetlen hatással van az intézményválasztásra.

H2: Az e-szajreklám pozitívan befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot (H2_a), és az intézményválasztást (H2_b).

H3: A küldő országok intézményeibe vetett alacsony intézményi bizalom erősíti a külföldön történő tanulás szándékát (H3_a), illetve befolyásolja az intézményválasztást (H3_b).

H4: A küldő országok hallgatóinak kulturális tudatossága kedvezően befolyásolja a külföldön történő tanulás szándékát (H4_a), és az intézményválasztást (H4_b).

H5: A külföldön történő tanulási szándékot (H5_a), és az intézményválasztást (H5_b) kedvezően befolyásolja a fogadó ország felsőoktatási intézményei minőségének pozitív megítélése.

H6: A hallgatók közvetlen, általuk kedvezőnek ítélt emberi környezete statisztikailag igazolható módon visszahúzó erőt jelent a külföldön történő tanulási szándékra (H6_a), és az intézményválasztásra (H6_b).

H7: A külföldön történő tanulási szándékra (H7_a), és az intézményválasztásra (H7_b) kedvező hatással van a hallgatók későbbi karriercéljaikhoz kapcsolódó attitűdje.

A H8-H10 hipotézisek a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás nemek közötti különbségeivel, valamint a küldő ország földrajzi elhelyezkedésével és a szülők felsőfokú végzettségével kapcsolatos összefüggéseket tárják fel.

H8: A férfiak és a nők között jelentős eltérés van a külföldön történő tanulási szándékban (H8_a), és az intézményválasztás fontosságának megítélésében (H8_b).

H9: A küldő ország földrajzi elhelyezkedése befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot (H9_a), és az intézményválasztást (H9_b).

H10: A szülők végzettsége hatással van a külföldön történő tanulási szándékra (H10_a), és az intézményválasztásra (H10_b).

2. ANYAG ÉS MÓDSZER

A fejezet öt részre tagolódik. Az első két alfejezetben az empirikus kutatás alátámasztására szolgáló két módszertan, a bibliometriai elemzés módszertana, valamint a hálózatelemzés módszertana kerül bemutatásra, a harmadik részben az empirikus kutatás folyamatát szemléltetem, mely további öt kisebb alfejezetre tagolódik, melyekben bemutatásra kerül a kutatási modell, a konceptuális modell operacionalizálása, az adatgyűjtés menete, a minta főbb jellemzői, a strukturális egyenletek modellezésének (SEM) módszertana és az adatelemzéshez használt szoftverek, végül pedig a csoportok közötti eltérések kimutatására alkalmazott statisztikai módszerek.

2.1. Bibliometriai elemzés módszertana

A szakirodalom bibliometriai analízissel történő elemzése segítheti a szakirodalom trendjének vizsgálatát. Az összetett adatok vizuális elemekkel történő ábrázolásával a tematikus térképek segíthetnek a felhasználóknak a minták és tendenciák gyors azonosításában, és megkönnyíthetik az adatok szélesebb közönséggel való közlését. Értekezésemben a Web of Science (WoS) Core Collection szakirodalmi adatbázisból dolgoztam. A bibliometriai elemzést egyrészt a VOSviewer szoftver, másrészt az Rstúdió környezetében elérhető Biblioshiny (JONES – GATRELL 2014) alkalmazás segítségével végeztem el.

2.2. Hálózatelemzés módszertana

A társadalmi hálózatelemzést (Social Network Analysis/SNA) széles körben használják a minták azonosításának és dinamikus modellezésének hatékony eszközeként. Ennek az elemzési módszernek a nemzetközi hallgatói mobilitás vizsgálatára való alkalmazása új és részletesebb megértést hozott a hallgatók országválasztása mögött meghúzódó dinamikáról (CHEN – BARNETT 2000, BARNETT et al. 2016, KONDAKCI et al. 2018).

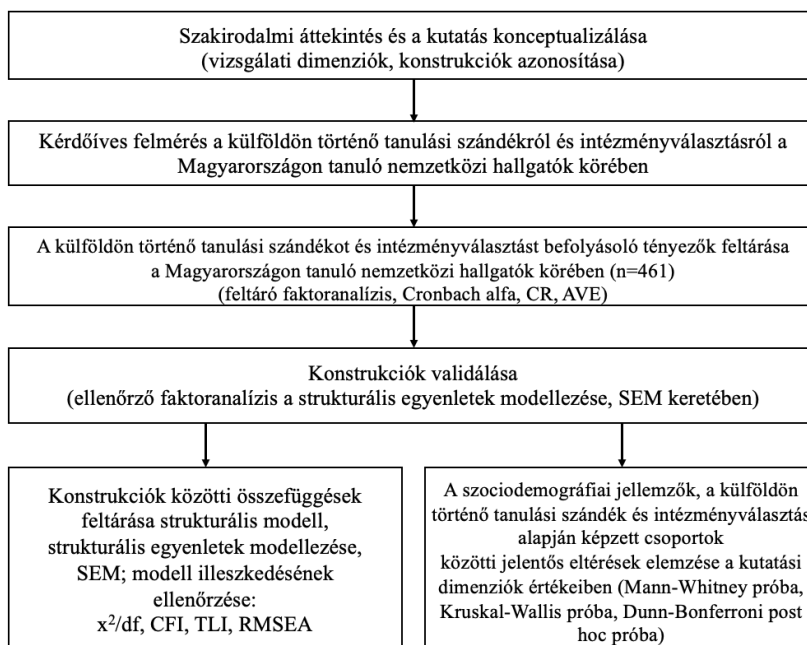
A kutatás elvégzéséhez az UNESCO oldalán található nyilvános adatbázist (UNESCO, 2022) használtam fel, a hálózat elemzésére a Cytoscape (SHANNON et al. 2003) programot alkalmaztam. A hálózat két alapvető jellemzője a hálózatban lévő csomópontok és a hálózat csomópontjai közötti kapcsolatok. A hálózatban levő csomópontok vagy „node”-ok a küldő illetve a fogadó országoknak felelnek meg, a hálózat élei, azaz az ennek a gráfnak a különböző csúcsait összekötő matematikai értelemben is éleknek tekintett fogalomnak pedig a hálózatban történő mozgások azaz a hallgatói mobilitás intenzitása felel meg. A hálózat abból a szempontból sajátosnak tekinthető,

hogy egy olyan gráf, amelyiknél az egyes élek irányítottságát is értelmezzük, tehát az egyes élek vektornak tekinthetők. A vektor irányultsága azt fejezi ki, hogy melyik országból melyik országba történik a hallgatói áramlás és ilyen értelemben irányított, súlyozott gráfot vizsgálunk. A súlyozásnak a hallgatói mobilitás száma felel meg, hiszen nyilvánvaló, hogy nagyon kevés információt adna csak az a tény, hogy adott országból adott országba van vagy nincs hallgatói mobilitás. Ebben az esetben akkor tehetjük teljessé az elemzést, hogyha figyelembe vesszük azt, hogy ennek vannak különbségei, azaz a vizsgált gráf egy súlyozott, irányított gráfnak tekinthető. Tekintettel az utóbbi években körülöttünk lévő változásokra, indokoltnak tartottam a globális hallgatói áramlások legfrissebb felmérését, így minél pontosabb képet nyújtva a jelenleg végbemenő hálózatosodásról.

2.3. Az empirikus kutatás anyag- és módszertana

A kutatás folyamatát az 1. ábra szemlélteti.

1. ábra: Az empirikus kutatás menete

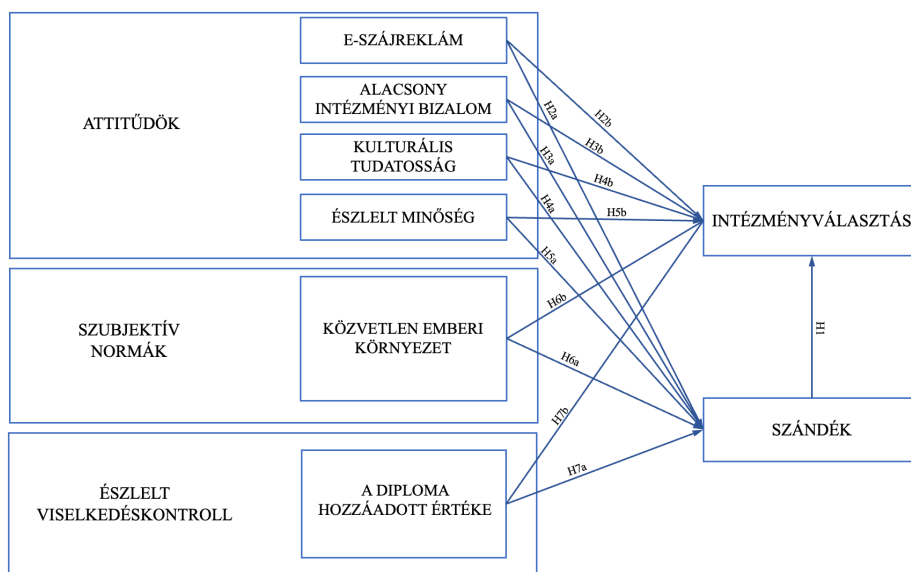
Forrás: saját szerkesztés a kutatási munkám menete alapján

Az empirikus kutatás két főbb modulból áll: az első a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás és az ezt meghatározó dimenziók közötti összefüggések feltárására (strukturális modell), a második pedig a vizsgált dimenziók értékeiben mért jelentős eltérések vizsgálatára irányul, az

elemzésekben fontosnak tartott egyéb jellemzők (nemek, a küldő ország földrajzi elhelyezkedése, a szülők felsőfokú végzettsége, első generációs hallgató) alapján képzett kategóriák közötti eltérések kimutatására alkalmazott statisztikai módszerek alapján.

2.4. A strukturális kutatási modell

A külföldön történő tanulási szándékkal és intézményválasztással kapcsolatos attitűdöket és viselkedési elemeket magába foglaló mérési és strukturális modell nyolc látens konstrukciót tartalmaz (2. ábra).

2. ábra: Az Ajzen-féle tervezett magatartás elméletére épülő konceptuális modell
 Forrás: saját szerkesztés a kutatásom során alkalmazott konceptuális modell alapján

2.5. A konceptuális modell operacionalizálása

Az eredeti konceptuális modellnek megfelelően nyolc kutatási dimenzió lett azonosítva, két céldimenzió (Intézményválasztás és Szándék) és hat magyarázó dimenzió. Az operacionalizált kutatási modell az egyes kutatási dimenziók (konstrukciók) alkotóelemeit (itemeit) bemutató mérési modellből és a dimenziók közötti kapcsolatokat elemző strukturális modellből áll.

1. táblázat: A konstrukciók operacionalizálása

E-szájreklám (REZA JALILVAND – SAMIEI 2012)

EWM1	Gyakran gyűjtök információkat a diákok online hallgatói véleményekből, mielőtt egyetemet választok.
EWM2	Ha nem olvasom el a diákok online egyetemi értékeléseit, amikor kiválasztom a célállomást, akkor aggódom a döntésem miatt.
EWM3	Amikor egyetemet választok, a hallgatók online értékelései bizakodóvá tesznek az adott egyetemen való tanulással kapcsolatban.
Alacsony intézményi bizalom (HALAPUU et al. 2013)	
LTR1	Alacsony intézményi bizalom a hazai felsőoktatási rendszer iránt.
LTR3	Alacsony bizalom a hazai felsőoktatási személyzet iránt.
LTR4	Alacsony bizalom a diploma értékében a származási országban.
Kulturális tudatosság (CHANG – CHOU 2021, WU et al. 2020)	
CAW1	Pozitív tudatosság az idegen kultúrákról.
CAW2	Nagyfokú tisztelet az idegen szokások iránt. Úgy vélem, hogy a globális mobilitás a karrierépítés tekintetében növelheti a személyes "soft power"-t.
CAW3	
CAW4	A külföldi élet és kultúra iránti vonzalom.
Észlelt minőség (LIM et al. 2015)	
	A külföldi tanulmányaim megtervezéséhez elegendő információra van szükség.
PQU1	
PQU2	Fontos a minőségi szállás/kollégium elérhetősége.
PQU3	A minőségi szabadidős tevékenységek elérhetősége fontos.
PQU4	Fontos a minőségi szolgáltatási szint az egyetemen.
Közvetlen emberi környezet (TUNG et al. 2021, AMMARI 2022)	
DEP1	A barátaim nagy hatással voltak az egyetemi beiratkozásomra.
DEP2	Talán ott fogok tanulni, ahol a barátaim tanulnak.
DEP3	A külföldi egyetemre való beiratkozási döntésemet a nemzetközi öregdiákok befolyásolták.
A diploma hozzáadott értéke (Észlelt viselkedéskontroll) (MAZZAROL et al.1997, AMMARI 2022, JIN et al. 2022)	
	A külföldi egyetemi diploma segít abban, hogy magas fizetéssel járó állást kapjak.
PBC1	
PBC2	A külföldi egyetemen szerzett diplomával bővülnek a karrierlehetőségeim, ha visszatérek a hazámba.
PBC3	A külföldi egyetemen szerzett diplomám után magas jövedelemmel rendelkezem majd.
PBC4	A külföldi tanulmányok felszabadítanak arra, hogy azt dolgozhassak, amit szeretnék.
PBC5	Egy külföldi egyetemen való diplomaszerezés után kiváló egészségügyi ellátásban leszek részesülök a fogadó országban.
PBC6	A külföldi tanulmányok lehetőséget adnak arra, hogy a diploma megszerzése után a fogadó országban kínáljanak állást.
PBC7	A külföldi egyetemen való diplomaszerezés alatt magas színvonalú szociális hálót építek fel.
PBC8	A külföldi tanulmányok javítani fogják az életminőségemet.
Szándék (TUNG et al. 2021, AMMARI 2022)	
INT1	Fontolgattam, hogy külföldön fogok tanulni.
INT2	Nagyon érdekel a külföldön való tanulás.
INT3	Arra számítottam, hogy külföldön fogok tanulni.
INT4	Nagy a szándékom, hogy külföldön tanuljak.

Intézményválasztás (ROCCA – WASHBURN 2005, MAZZAROL – SOUTAR 2002)

INC1	Az egyetemnek jó hírneve van.
INC2	Nagyon magas színvonalú intézmény ezen a területen.
INC4	Ez az intézmény jó gyakorlati képzést biztosít.
INC5	Ebben az intézményben lehetőség van továbbtanulásra (PhD).
INC6	Ebben az intézményben szerettem volna tanulni.

Forrás: saját kutatás során alkalmazott operacionalizálás alapján

A kutatásban az alábbi dimenziók szerepelnek: E-szájreklám, Alacsony intézményi bizalom, Kulturális tudatosság, Észlelt minőség, Közvetlen emberi környezet, Észlelt viselkedéskontroll, Szándék, Intézményválasztás

2.6. Az adatgyűjtés menete, a minta főbb jellemzői

Az empirikus kutatáshoz szükséges adatok a saját online kérdőíves megkérdezésből származnak. A kérdőív online felületét a LimeSurvey kérdőívszerkesztő szoftverrel alakítottam ki. A célsokaságot a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók képezték. A felmérésben való részvétel önkéntes volt, a kérdőívek véletlenszerű megkérdezés alapján, anonim módon kerültek kitöltésre.

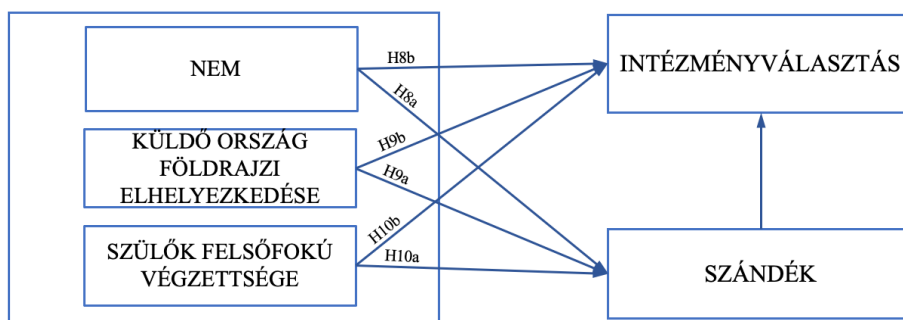
Az online felület 2022. október 29-e és 2022. december 17-e között állt nyitva kitöltésre, 461 teljesen kitöltött kérdőív adata került kiértékelésre. A mintában megközelítően azonos volt a férfiak és nők aránya, azaz mintegy 52% volt a férfiak és 46,6 % volt a nők aránya, 0,5% fölött volt azok relatív aránya, akik nemi hovatartozásukról nem kívántak nyilatkozni. Ez annyiban érdekes, hogy a magyar felsőoktatás egészében napjainkban már a nők (52%) túlsúlyát figyelhetjük meg (Oktatási Hivatal, 2023). A vizsgált minta életkora a magyarországi felsőoktatásban tanulók életkorához képest magasabb volt, ez részben a küldött országok sajátosságaival magyarázható, részben pedig azzal, hogy viszonylag jelentős volt a doktori és mesterképzésben résztvevő hallgatók aránya és ezzel magyarázható az, hogy az összes válaszadó 45%-a a 26 és 40 év közötti generációból került ki. A 18-25 évesek aránya a legmagasabb, 53,1%. A válaszadók között több, mint 1,5 % volt azok aránya, akik 40 évesnél idősebbek voltak. A Magyarországra érkező hallgatók egy része már családban él, ezért viszonylag magas volt a gyermekkel rendelkezők aránya, majdnem 12%-ot ért el részesedésük a teljes mintában. A Magyarországra tanulni érkezettek esetén az apa több, mint a fele (55%) felsőfokú végzettséggel rendelkezett, az anya iskolai végzettsége ennél általában alacsonyabb volt, ez ugyancsak jól magyarázható abból a gyakran paternalista családi struktúrából, amiből a hozzánk érkező hallgatók jöttek, azonban itt is a küldő ország átlagánál sokkal magasabb, mintegy 45%-os volt azok részaránya, akik egyetemi végzettséggel rendelkeztek.

2.7. A strukturális egyenletek modellezésének módszertana

A látens konstrukciók feltáró (exploratív) elemzését a főkomponens-analízissel végeztem el. A hipotetikus modell érvényességét, a kutatási dimenziókat képező látens változók megbízhatóságát, ellenőrző faktoranalízissel (CFA/Confirmatory Factor Analysis) ellenőriztem. Az ellenőrző faktoranalízisre a strukturális egyenletek modellezésén (SEM/Structural Equation Modeling) belül került sor (BYRNE 2010). A látens struktúrák belső konzisztenciáját a Cronbach-féle alfa alapján ellenőriztem. A szakirodalomban nincs egyértelműen meghatározva a megfelelő belső konzisztenciát jelző Cronbach-alfa értéke (TABER 2018), ugyanis ezen érték függ a látens konstrukciót alkotó itemek (állítások) számától is. Ezért a több kutató által javasolt 0,65-0,80 értékintervallumba eső Cronbach-alfa értékeket megfelelőnek tartottam a látens konstrukciók belső konzisztenciáinak vizsgálatakor. A látens konstrukciók érvényesség-ellenőrzésére az átlagos kivonatolt (magyarozott) variancia (AVE/Average Variance Extracted) és az összetétel-megbízhatósági (CR/Composition Reliability) mutatókat alkalmaztam. Az AVE értéke azt jelzi, hogy az adott látens változót alkotó indikátorok varianciáinak átlagosan mekkora hányada tömörül a mesterséges változóban. A mutató 0,5-nél magasabb értéke számít elfogadhatónak (BAUMGARTNER – HOMBURG 1996, HULLAND 1999, HAIR et al. 2021). Az összetétel-megbízhatósági mutató (CR) az adott látens struktúrát képező megfigyelt indikátorok (állítások) esetében a közös varianciához viszonyított hányadot fejezi ki. A CR értékére vonatkozó küszöbkritérium alapján a modellben szereplő minden látens változó CR értéke el kell, hogy érje a 0,7-et (HAIR et al. 2021), de a feltáró jellegű kutatásoknál a 0,6 feletti érték is elegendő a modell megbízhatóságának megerősítésére (NUNNALLY – BERNSTEIN 1994). Amennyiben az átlagos magyarozott variancia mutató értéke nem éri el a 0,5-ös küszöbértéket, de az összetétel-megbízhatósági mutató értéke meghaladja a 0,7-es értéket, a látens struktúrák megbízhatósága elfogadható (FORNELL – LARCKER 1981, CHIN 1998, LAM 2012). A strukturális modell illeszkedési mutatói esetében a következő elfogadási tartományokat alkalmaztam: relatív Chi-négyzet, az abszolút illeszkedési mutató (χ^2/df) 3 alatti értékét (2,250) tartottam megfelelőnek (BOATWRIGHT et al. 1999, KIM – BENTLER 2006), a BENTLER (1990) féle összehasonlító illeszkedési mutató (CFI/Comparative Fit Index) és a TUCKER és LEWIS (1973) féle TLI (Tucker-Lewis index) 0,9-et elérő értékeit elfogadhatónak ítélt meg, az RMSEA (Root Mean Square Error of Approximation) illeszkedési mutató 0,08 alatti értéke (0,052) jó illeszkedésre utal (HU – BENTLER 1999). A vizsgálatok lefuttatásához az IBM SPSS Statistics 27.0 és az AMOS 23.0 szoftvereket használtam.

2.8. A csoportok közötti eltérések kimutatására alkalmazott statisztikai módszerek

Mivel a Kolmogorov–Smirnov próba (NOE 1972, FREEDMAN 1979) szignifikáns eredménye alapján több vizsgálati dimenzió esetében nem volt igazolható az értékek normális eloszlása, a két kategória (pl. férfiak és nők) közötti eltéréseket a Mann–Whitney (AHMAD 1996, MACFARLAND – YATES 2016) nemparaméteres próbával vizsgáltam, a kettőnél több kategória esetében (pl. küldő ország földrajzi elhelyezkedése) pedig a Kruskal–Wallis próbát (KATZ – MCSWEENEY 1980, VARGHA – DELANEY 1998) alkalmaztam a kategóriák közötti jelentős eltérések kimutatására a vizsgált dimenziók értékeiben. A Kruskal–Wallis próba szignifikáns eredménye esetében a jelentős eltérést mutató csoportok meghatározására a Dunn–Bonferroni post hoc próbát (BAILEY 1977, KIRK 1982) alkalmaztam (3. ábra).

3. ábra: A csoportok közötti eltérések kimutatásának kutatási modellje
Forrás: saját szerkesztés a kutatási modellem alapján

3. EREDMÉNYEK ÉS AZOK MEGBESZÉLÉSE

3.1. A nemzetközi hallgatói mobilitás bibliometriai módszerrel történő elemzése

A témakörbe illeszkedő publikációkat, bibliográfiai adatokat a TS=((„student mobility”) AND („higher education”)) algoritmus segítségével gyűjtöttem össze, a kutatási adatokhoz 2023. január 20-án jutottam hozzá. A bibliometriai elemzés során nyert adatokat elemezve megállapítható, hogy az első, témakörbe vágó tanulmány 1992-ben jelent meg. A dokumentumok számának éves növekedési dinamikája mintegy 5,3% volt, ami mérsékelt növekedési dinamikának felel meg, hogyha a többi szakterületekre közölt és azokra meghatározott éves növekedési átlag értékekkel hasonlítjuk össze a vizsgált adatbázis időbeli dinamikájának alakulását. Az átlagot meghaladó, 11 feletti citáció jellemző egy-egy szakirodalmi forrás felhasználását. A vizsgált adatbázis összesen több, mint 63000 szakirodalmi hivatkozást tartalmazott, ezért joggal tekinthetjük a vizsgált adatokat Big Data jellegű adatoknak. Az adatbázisba összesen 2000 dokumentum került be. Viszonylag nagyszámú forrás tartalmazta ezeket a dokumentumokat, összesen 862 szakirodalmi forrás, tehát folyóirat vagy könyv vagy egyéb tudományos közleményben voltak megtalálhatóak ezek a dokumentumok. A dokumentumok készítésében 4000-ret is meghaladó számú szerző vett részt. Összefoglalva megállapítható, hogy a dokumentumok nagy száma és számottevő hivatkozása és a szerzők kiterjedt kapcsolati hálójára, valamint az idézett művek nagy száma alapján globális áttekintés készítésére nyílik lehetőség a felhasznált dokumentumok segítségével.

3.1.1. Kulcsszótérkép vizualizációja

A témakör nemzetközi tudományos kidolgozottságának elemzését, valamint a globális tudományos együttműködés hálózatának kutatását követően elkészítettem a nemzetközi hallgatói mobilitás témakörében megjelent közlemények kulcsszó-hálózatát. A különböző témakörök egymáshoz történő kapcsolódását célszerű úgy is vizsgálni, hogy a cikkekben megjelenő kulcsszavak vagy kulcs kifejezések együttes előfordulását vesszük figyelembe és ezeknek az együttes előfordulásoknak az aránya alapján készítsünk klasztereket a különböző témakörökből (4. ábra). A klaszterek meghatározása a VOSviewer szoftver segítségével történt, ahol a szoftver algoritmusát előzetes feltételezés híján elfogadtam, mely alapján hét klaszterbe sorolja a vizsgált témaköröket. A VOSviewer saját klaszterezési technikával rendelkezik (WALTMAN et al. 2010), és ezt a klaszterezési technikát

mobilitásban való részvételével voltak kapcsolatosak. A fenti ábra jól mutatja, hogy az 5-ös és a 7-es klaszter között viszonylag nagyfokú átfedés van. Ausztrália megjelenik önálló kulcsszóként, az odaérkező hallgatók egy része a későbbiekben az ausztrál gazdasági és társadalomtudományi potenciált gyarapítják. A következő, 2-es számú klaszter zöld színnel van jelölve, tagjai arra keresnek választ, hogy a hallgatók tudatában, gondolkodásában milyen változásokat idézett elő a hallgatói mobilitás, ez a klaszter már alapvetően a szociálpszichológia oldaláról közelíti meg a témát, figyelembe véve a tapasztalatok, az érzékelés, a percepció, valamint az alkalmazkodás kérdéskörét. Az Egyesült Államok és ismételtén Kína, önálló elemként jelenik meg a klaszterben. A szociálpszichológiai vizsgálatok új megközelítése, az úgynevezett akkulturációs stressz fogalma kerül elő. Az akkulturáció centrális témájának pszichológiai elmélyítéséhez elkerülhetetlen az identitás problematikája, ez a kulcsszó is része a klaszternek. A piros színnel jelölt 3-as klaszter a hallgatói migrációt, a hallgatói mobilitás problémáját veti fel. Ebben a kérdésben az is megjelenik, hogy a hallgatói mobilitás milyen módon segíti vagy milyen módon jelenik meg a globális migrációs folyamatokban, azaz a hallgatói mobilitást a globális migrációs folyamatok egyik alrendszerének tekinti. Látható, hogy itt a leggyakrabban alkalmazott szó a migráció, a globalizáció, a földrajzi elkülönülés, továbbá itt jelennek meg a bizonyos országok és például Hong-Kong, Egyesült Királyság és itt értelemszerűen megjelenik a családi stratégiák kérdése, illetve a földrajzi mobilitás problémaköre is. A munkaerőpiac és a származási országba történő visszatérés kérdésköre is ezen klaszter része. Ez a klaszter sötétkék színnel jelenik meg. A 4-es, okkersárga színnel jelölt klaszterben a szándék, az intézményválasztás, a nemek közötti különbözőségek, a nők helyzete körvonalazódik a kulcsszó halmazban. Az 5-ös, lila színnel jelölt klaszterben a kulturális különbözőségek, a tapasztalatszerzés, a perspektívák, a kompetenciák kerülnek előtérbe. Ebben a klaszterben a kurrikulumok nemzetközi átviteli rendszere, a kredit transzfer rendszerek, az oktatási programok kombinálása és ezeknek a kompatibilitása és interoperabilitása, a gyakorlati megvalósítás kérdései kerülnek előtérbe. A 6-os klaszter világoskék színnel jelenik meg. A várakozásaimnak megfelelően a „mobilitás” és a „felsőoktatás” fordul leggyakrabban elő, ugyanakkor itt tapasztalhatjuk az olyan szavak jelentését, mint a „hálózatosodás”, a „flow”, azaz a hallgatói áramlás, a „döntéshozatal”, valamint a „felkészült szakemberek migrációja”. Érdekes módon ebben a klaszterben jelenik meg az Egyesült Királyság és Kína is. Hangsúlyos az is, hogy a 6-os klaszter számos területen viszonylag nagyfokú összefonódást tartalmaz a 3-as és 5-ös klaszterrel, és ez jól látható a síkban is. Tehát ebben az esetben a vizsgálatok alapvető eszközei a mobilitás hajtóerői, de már ebben az esetben növekvő

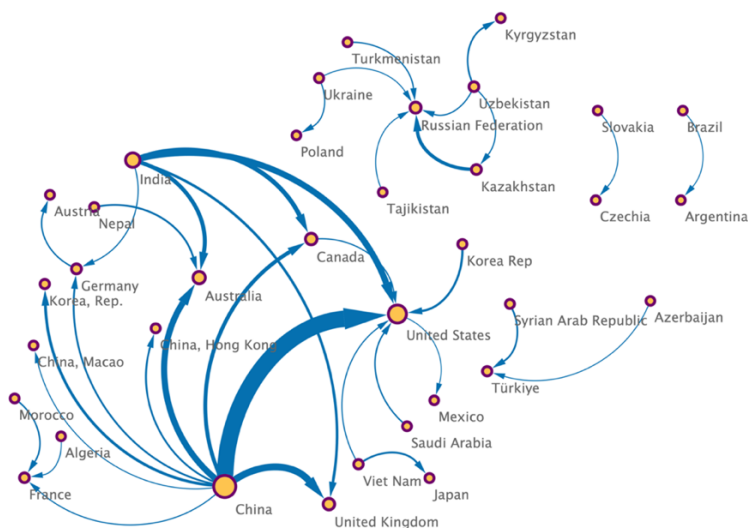
jelentőséget kapnak az olyan szociológiai tényezők is, mint például a társadalmi hálózatok épülése, fejlődése, illetve a hálózatosodás kérdése. A másik, ennél lényegesen kisebb, 7-es klaszter narancssárga színnel van feltüntetve, mely klaszter a politikatudomány és a politológia oldaláról közelíti meg a felsőoktatási mobilitás kérdését és arra keresi a választ, hogy a különböző országok közötti migráció hogyan illeszkedik az adott ország geopolitikai stratégiájába. Ezen klaszter homlokterébe kerül a „soft power”, mint fogalom. Jellemző módon ebben a klaszterben meghatározó szerepe van az olyan szavaknak, mint például a „stratégia” a „politika” vagy a „toborzás” és érdekes módon itt jelenik meg „Ázsia” is, amely közismerten jelentős szerepet játszik a nemzetközi hallgatói mobilitásban.

Összefoglalva megállapítható, hogy alapvetően hét fő irányra lehet bontani azokat a kutatásokat, amelyekkel a vizsgált kérdéskör foglalkozik. Ezek nagyon összetett, eltérő mélységű és eltérő horizontú kérdések, tehát ez mutatja a nemzetközi hallgatói mobilitás összetettségét.

3.2. A nemzetközi hallgatói mobilitás feltárása hálózatelemzéssel

Amikor az egyes országok közötti hallgatói mobilitást vizsgáljuk, akkor ebből egy rendkívül komplex hálózat képe bontakozik ki a szemünk előtt, amelyekben nagyon sok csomópont és nagyszámú él található. A csomópontok jelképezik ebben a rendszerben a küldő, illetve a fogadó országokat, az élek pedig a hallgatók áramlását az egyik országból a másikba. Amennyiben a hálózat egészét kíséreljük meg elemezni, akkor ezt matematikai módszerekkel viszonylag egyszerűen le tudjuk írni a különböző középpontiság mutatók alapján, de vizualizációja és áttekinthetősége értelemyszerűen sokkal nehezebb lesz, mert a különböző országok közötti hallgató áramlás nehezen képezhető le. Ebből adódóan célszerű, hogyha a legfontosabb globális hallgatói mozgásokat egy viszonylag szűkebb körre bontjuk a küldő, illetve a fogadó országoknak. Vizsgáltam, hogy amennyiben a 20 ezer főnél nagyobb, országok közötti hallgatói mozgást veszem figyelembe, akkor ez milyen összefüggésekkel jellemezhető és hogyan vizualizálható. A legjelentősebb hallgatói mobilitásban szerepet játszó országok között is óriási különbséget lehet megfigyelni. Az alapvető különbség az egyes országok közötti mobilitásban ott van, hogy vannak olyan országok közötti mobilitások, amelyek döntően részben a történelmi, kulturális hagyományokra, kapcsolatokra, illetve a közös nyelvre és a földrajzi közelségre alapozódnak (HUANG et al. 2023), ilyen például a szíriai, azerbajdzsáni diákok megjelenése a török felsőoktatásban, illetve a szlovákiai fiatalok tanulása a hagyományosan magas szintű cseh egyetemeken, továbbá

a Brazília és Argentína közötti hallgatói mozgás. Sajátos mikrokozmoszt láthatunk az egykori szovjet utódállamok közötti hallgatói mobilitás feltárása során. Jól látható, hogy nagy létszámú hallgató érkezik Kazahsztánból Oroszországba. Hasonló áramlás figyelhető meg Tádzsikisztánból, Üzbegisztánból, Kirgizisztánból, és Türkmenisztánból is az oroszországi föderáció területére. Jelentős részük vélhetően olyan egykori vagy jelenlegi orosz állampolgárok családjából származik, ahol inkább az oroszot használták anyanyelvként a családon belüli kommunikációban. Szembetűnő az Ukrajna és Lengyelország közötti hallgató áramlás, itt is valószínűleg jelentős szerepe van a nyelvi és kulturális kapcsolatok hasonlóságának és annak a ténynek, hogy a történelmi mozgásokból adódóan sokaknak élnek rokonai Lengyelországban. A legnagyobb hallgatói létszám Kínából jelenik meg a nemzetközi felsőoktatásban és kiemelendők Kínából az Egyesült Államok területére történő hallgatói mozgások (5. ábra). A kínai hallgatóáramlás természetesen nem csak az Egyesült Államok területére korlátozódik, hanem nagyszámú hallgató érkezik Kínából Ausztráliába és az Egyesült Királyságba is. Növekvő tendenciája van az Indiából az Egyesült Államokba, Kanadába, Ausztráliába történő hallgató áramlásnak.

5. ábra: Globális hallgatói áramlások
 Forrás: saját szerkesztés, CytoNCA

A nemzetközi hallgatóáramlást nyilvánvalóan számos egyéb geopolitikai és gazdaságpolitikai tényező is befolyásolja, ennek jellemző példája, hogy az Egyesült Államok, Kanada és Mexikó által létrehozott NAFSA, az észak-amerikai szabadkereskedelmi zóna kialakításának hatására mind Kanadából

az Egyesült Államokba, mind pedig az Egyesült Államokból Mexikóba egy viszonylag jelentős hallgatói áramlást tapasztalhatunk. Hangsúlyos, hogy Indiából viszonylag nagyszámú hallgató érkezik Németországba, Németországból pedig viszonylag jelentős hallgatói áramlást állapítottam meg Ausztria felé. Nyilvánvaló, hogy itt valószínűleg a különböző felsőoktatási intézmények közötti komparatív előnyök kihasználásáról lehet szó. Érdekes Franciaország szerepe a nemzetközi felsőoktatási hálózatban. Franciaországban hagyományosan nagy jelentősége volt az észak-afrikai jelenlétnek, ezt azzal igyekeznek kompenzálni és azzal igyekeznek fenntartani a francia tudomány, kultúra, technológia észak-afrikai jelenlétét, a francia cégek tartós piaci jelenlétét, hogy a frankofón identitásra alapozva rendkívül nagy számban fogadjanak Marokkóból, Tunéziából, Algériából hallgatókat a különböző francia egyetemek, továbbá kifejezetten olyan felsőoktatási programokat dolgoznak ki, amellyel a küldő ország sajátosságai messzemenően illeszkednek.

3.3. A mérési modell dimenziói és azok megbízhatóságának vizsgálata

A kutatási dimenziók mérésére szolgáló látens konstrukciók megbízhatóságának vizsgálata a mérési modell elemeinek megfelelő érvényességét igazolja (2. táblázat). Az ellenőrző faktoranalízis eredményeként kapott súlyértékek három állítás kivételével minden esetben meghaladják a 0,6-ot (a legalacsonyabb érték 0,602). A skálák belső konzisztenciáját mérő Cronbach-alfa mutató legalacsonyabb értéke 0,701, ami a konstrukciók erős belső konzisztenciáját jelzi. Az átlagos kivonatolt (magyarázott) variancia (AVE/Average Variance Extracted) két látens változó esetében nem érte el a 0,5-ös értéket, az összetétel- megbízhatósági mutató (CR/Composition Reliability) viszont ezen konstrukciók mindegyike esetében meghaladta a 0,7-es értéket, így a kutatási dimenziók jól mérhetőek a modellben. A következő állítás: „Ebben az intézményben lehetőség van továbbtanulásra (PhD)” az alacsony belső konzisztencia értéke miatt kizárásra került a modellből.

2. táblázat: A külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás strukturális dimenziójához tartozó konstrukciók leíró statisztikai és megbízhatóságuk vizsgálatának eredményei

Konstrukció/Elemek	Kód	Átlag (szórás)	Súly	Cronbach- alfa	CR	AVE
E-szájreklám (<i>eWOM</i>)		3,12 (1,02)		0,768	0,853	0,530

Gyakran gyűjtök információkat hallgatói véleményekből, mielőtt egyetemet választok.	EWM1	3,20 (1,22)	0,757		
Ha nem olvasom el a diákok online egyetemi értékeléseit, amikor kiválasztom a célállomást, akkor aggódom a döntésem miatt.	EWM2	2,77 (1,29)	0,657		
Amikor egyetemet választok, a hallgatók online értékelései bizakodóvá tesznek az adott egyetemen való tanulással kapcsolatban.	EWM3	3,30 (1,21)	0,766		
Alacsony intézményi bizalom (<i>Low institutional trust</i>)		2,55 (1,27)		0,895	0,941 0,740
Alacsony intézményi bizalom a hazai felsőoktatási rendszer iránt.	LTR1	2,59 (1,38)	0,862		
Alacsony bizalom a hazai felsőoktatási személyzet iránt.	LTR3	2,47 (1,39)	0,870		
Alacsony bizalom a diploma értékében a származási országban.	LTR4	2,60 (1,42)	0,848		
Kulturális tudatosság (<i>Cultural awareness</i>)		3,83 (0,90)		0,800	0,881 0,528
Pozitív tudatosság az idegen kultúrákról.	CAW1	3,77 (1,08)	0,827		
Nagyfokú tisztelet az idegen szokások iránt.	CAW2	3,66 (1,18)	0,799		
Úgy vélem, hogy a globális mobilitás a karrierépítés tekintetében növelheti a személyes "soft power"-t.	CAW3	4,15 (0,97)	0,692		
A külföldi élet és kultúra iránti vonzalom.	CAW4	3,80 (1,22)	0,559		
Észlelt minőség (<i>Perceived quality</i>)		4,09 (0,08)		0,825	0,897 0,560
A külföldi tanulmányaim megtervezéséhez elegendő információra van szükség.	PQU1	3,88 (1,00)	0,645		
Fontos a minőségi szállás/kollégium elérhetősége.	PQU2	3,94 (1,12)	0,749		

A minőségi szabadidős tevékenységek elérhetősége fontos.	PQU3	4,15 (0,95)	0,828		
Fontos a minőségi szolgáltatási szint az egyetemen.	PQU4	4,30 (0,86)	0,759		
Közvetlen emberi környezet (<i>Dependence on people around</i>)		2,39 (1,07)		0,701	0,807 0,467
A barátaim nagy hatással voltak az egyetemi beiratkozásomra.	DEP1	2,61 (1,39)	0,779		
Talán ott fogok tanulni, ahol a barátaim tanulnak.	DEP2	2,10 (1,20)	0,725		
A külföldi egyetemre való beiratkozási döntésem a nemzetközi öregdiákok befolyásolták.	DEP3	2,45 (1,32)	0,519		
Észlelt viselkedéskontroll (<i>Perceived behaviour control</i>)		3,61 (0,84)		0,873	0,923 0,475
A külföldi egyetemi diploma segít abban, hogy magas fizetéssel járó állást kapjak.	PBC1	3,57 (1,09)	0,812		
A külföldi egyetemen szerzett diplomával bővülnek a karrierlehetőségeim, ha visszatérek a hazámba.	PBC2	3,85 (1,12)	0,606		
A külföldi egyetemen szerzett diplomám után magas jövedelemmel rendelkezem majd.	PBC3	3,33 (1,15)	0,799		
A külföldi tanulmányok felszabadítanak arra, hogy azt dolgozhassak, amit szeretnék.	PBC4	3,58 (1,23)	0,699		
Egy külföldi egyetemen való diplomaszerezés után kiváló egészségügyi ellátásban leszek a fogadó országban.	PBC5	2,84 (1,23)	0,586		
A külföldi tanulmányok lehetőséget adnak arra, hogy a diploma megszerzése után a fogadó országban kínáljanak állást.	PBC6	3,83 (1,17)	0,664		

A külföldi egyetemen való diplomaszerezés alatt magas színvonalú szociális hálót építék fel.	PBC7	3,83 (1,04)	0,669		
A külföldi tanulmányok javítani fogják az életminőségemet.	PBC8	4,13 (0,99)	0,644		
Szándék (Intension)		4,50 (0,68)		0,814	0,897 0,565
Fontolgattam, hogy külföldön fogok tanulni.	INT1	4,62 (0,72)	0,701		
Nagyon érdekel a külföldön való tanulás.	INT2	4,60 (0,74)	0,882		
Arra számítottam, hogy külföldön fogok tanulni.	INT3	4,18 (1,10)	0,602		
Nagy a szándékom, hogy külföldön tanuljak.	INT4	4,49 (0,85)	0,793		
Intézményválasztás (Institution choice)		3,83 (0,91)		0,825	0,897 0,566
Az egyetemnek jó hírneve van.	INC1	3,90 (1,07)	0,831		
Nagyon magas színvonalú intézmény ezen a területen.	INC2	3,92 (1,06)	0,871		
Ez az intézmény jó gyakorlati képzést biztosít.	INC4	3,54 (1,18)	0,651		
Ebben az intézményben lehetőség van továbbtanulásra (PhD).	INC5*	3,53 (1,35)	0,423		
Ebben az intézményben szerettem volna tanulni.	INC6	3,83 (1,15)	0,625		

*kizárásra került

Forrás: saját felmérés, n=461

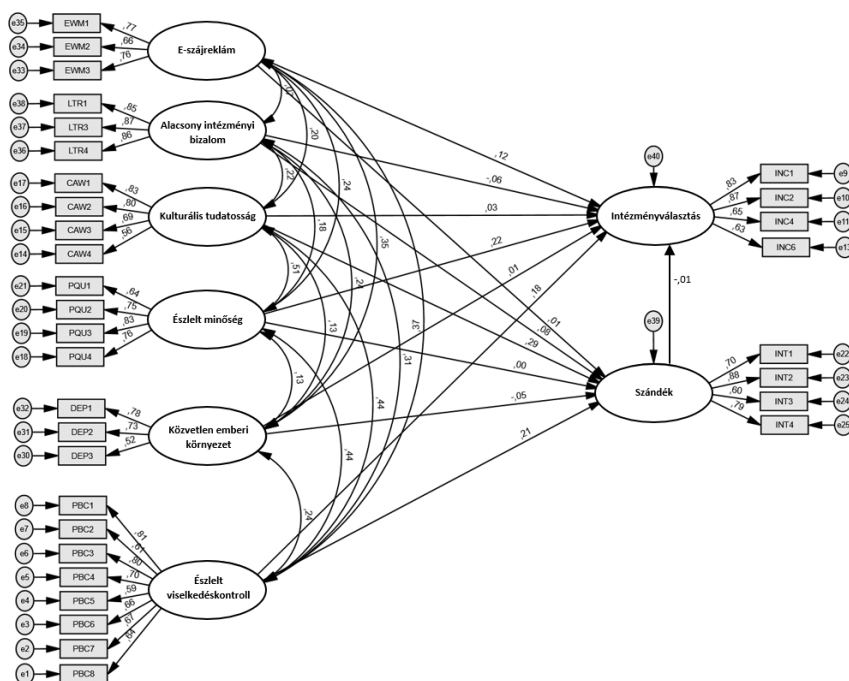
Az állításokra adott értékelések nagyobb szóródást mutatnak a Kulturális tudatosság, az Észlelt minőség, a Közvetlen emberi környezet, a Szándék dimenziók esetében. Az ötfokú Likert-skálán meghatározott átlagos értékek a Közvetlen emberi környezethez tartozó állítások esetében a legalacsonyabbak. Ez azt jelzi, hogy közvetlen emberi környezethez tartozó magatartás gyengén nyilvánul meg a Magyarországon tanuló nemzetközi hallgatók külföldön történő tanulási szándéokra és intézményválasztásra irányuló döntésekben. A modell dimenzióinak ötfokú Likert-skálán meghatározott átlagos értékei megerősítik, hogy a Közvetlen emberi környezethez tartozó magatartás kevésbé jellemző a Magyarországon tanuló nemzetközi hallgatókra. Egyedül ezen dimenzió (2,39) és az Alacsony intézményi bizalom (2,55) dimenzióhoz tartozó átlagos érték alacsonyabb a skála „közömbös” hármas szintjénél. Érdekes, hogy a Szándék mért szintje (a skála átlaga: 4,50) viszonylag magas

a Magyarországon tanuló nemzetközi hallgatók esetében. Minden adatelemzés előtt Kolmogorov–Szmirnov statisztikai tesztet alkalmaztam a minta normalitásának vizsgálatára. Az adatvizsgálat eredményei azt mutatták, hogy a tanulmányban szereplő összes változó nem normális eloszlású, mivel az összes p-érték kisebb, mint 0,05. Ezért az adatelemzéshez alternatív, nem parametrikus statisztikai tesztek használtam. Mann–Whitney U-tesztet végeztem annak megállapítására, hogy a nemek, a szülők felsőfokú végzettsége és a származási ország/kontinens között vannak-e szignifikáns különbségek a skálákra adott válaszok tekintetében. A diszkriminancia-értényesség teljesülése a Fornell–Larcker-kritérium segítségével igazolható: az AVE-értékek négyzetgyökei valamennyi látens konstrukció esetében nagyobbak, mint az egyes változók közötti korrelációs együtthatók.

3.4. A mérési és strukturális modellhez tartozó eredmények

A mérési és strukturális modellhez tartozó eredményeket a 6. ábra mutatja be. A modell dimenzióit összekötő nyilakhoz tartozó értékek a kapcsolatok erősségét mérő standardizált regressziós együtthatók. A strukturális modell együtthatói alapján megállapítható, hogy a vizsgált tényezők között az észlelt minőség ($\beta=0,22$, $p=0,001$) befolyásolja a legerősebben az intézményválasztást és az észlelt viselkedéskontroll ($\beta=0,21$ $p=0,001$) befolyásolja a legjobban a külföldön történő tanulási szándékot.

6. ábra: A mérési és strukturális modellhez tartozó eredmények

Forrás: saját felmérés, n=461

H1: A külföldön történő tanulási szándék közvetlen hatással van az intézményválasztásra.

Beigazolódott az, amit a modell is előre jelzett, hogy a külföldön történő tanulási szándék és az intézmény megválasztása nem egyenlő egymással. Az eredmények alapján nem igazolható hatás ($p=0,933$), a szándék tehát nincs hatással az intézményválasztásra, a H1 hipotézis elvetésre került.

H2: Az e-szajreklám pozitívan befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot (H2_a), és az intézményválasztást (H2_b).

A H2_a esetében nem igazolható hatás ($p=0,859$), tehát az e-szajreklám nem befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot, míg a H2_b hipotézis esetében meglehetősen gyenge, pozitív hatás ($\beta=0,12$, $p=0,050$) alakult ki, így megállapítható, hogy az e-szajreklám hatással van az intézményválasztásra, ennek ellenére a H2 hipotézis csak részben nyert igazolást.

H3: A küldő országok intézményeibe vetett alacsony intézményi bizalom erősíti a külföldön történő tanulási szándékát (H3_a), illetve befolyásolja az intézményválasztást (H3_b).

Az alacsony intézményi bizalom nem befolyásolja a külföldön történő tanulás szándékát ($p=0,126$), az intézményválasztást ($p=0,288$).

H4: A küldő országok hallgatóinak kulturális tudatossága kedvezően befolyásolja a külföldön történő tanulás szándékát (H4_a), és az intézményválasztást (H4_b).

A kulturális tudatosság gyenge pozitív hatást gyakorol ($\beta=0,29$, $p<0,001$) a külföldön történő tanulási szándéokra. A kulturális tudatosság azonban nem befolyásolja jelentősen az intézményválasztást ($p=0,596$). A H4 hipotézis részben igazolást nyert.

H5: A külföldön történő tanulási szándékot (H5_a), és az intézményválasztást (H5_b) kedvezően befolyásolja a fogadó ország felsőoktatási intézményei minőségének pozitív megítélése.

Nem igazolható a külföldön történő tanulási szándék hatása a fogadó ország felsőoktatási intézményei minőségének pozitív megítélésére ($p=0,942$). Az intézményválasztást azonban kedvezően befolyásolja az észlelt minőség ($\beta=0,22$, $p=0,001$), így a H5 hipotézis részben nyert igazolást.

H6: A hallgatók közvetlen, általuk kedvezőnek ítélt emberi környezete statisztikailag igazolható módon visszahúzó erőt jelent a külföldön történő tanulási szándéokra (H6_a), és az intézményválasztásra (H6_b).

Az eredmények azt mutatják, hogy a közvetlen emberi környezet nincs hatással sem a szándéokra ($p=0,379$), sem pedig az intézményválasztásra ($p=0,924$).

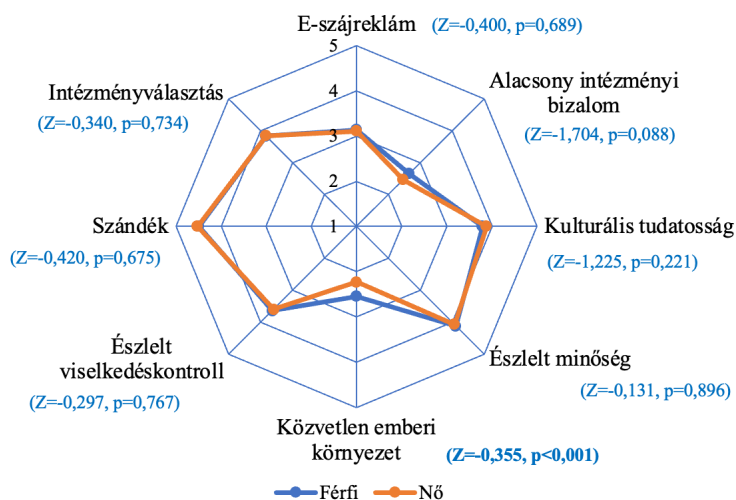
H7: A külföldön történő tanulási szándéokra (H7_a), és az intézményválasztásra (H7_b) kedvező hatással van a hallgatók későbbi karriercéljaikhoz kapcsolódó attitűdje.

Az észlelt viselkedéskontroll gyenge pozitív hatást ($\beta=0,21$, $p=0,001$) gyakorol a külföldön történő tanulási szándéokra és meglehetősen gyenge pozitív hatást ($\beta=0,18$, $p=0,008$) gyakorol az intézményválasztásra. Ez a hipotézis tehát teljes mértékben igazolást nyert.

Összességében megállapítható, hogy az összes, a strukturális modellhez kapcsolódó kutatási hipotézis közül egy igazolást nyert (H7), három részben nyert igazolást (H2, H4, H5), három hipotézis pedig elvetésre került (H1, H3, H6) az empirikus kutatás eredményei alapján.

H8: A férfiak és a nők között jelentős eltérés van a külföldön történő tanulási szándékban (H8_a), és az intézményválasztás fontosságának megítélésében (H8_b).

A Mann–Whitney próba csak a közvetlen emberi környezet dimenzió esetében igazolt jelentős eltérést a férfiak és a nők között ($Z=-0,355$, $p<0,001$). A férfiak számára jelentősen nagyobb súllyal bír az ismerősök és barátok véleménye a külföldi tanulási szándékukat, illetve az intézményválasztási döntésüket tekintve (7. ábra).

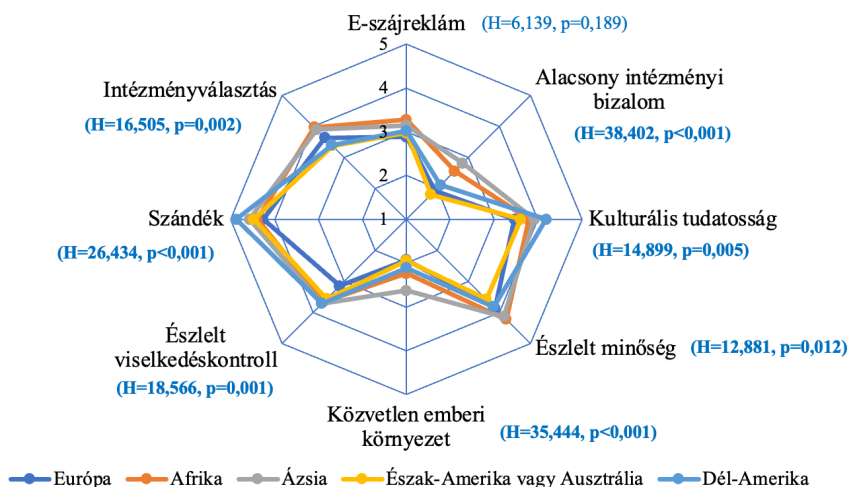

7. ábra: A nemek közötti eltérések vizsgálata a kutatási dimenziók értékelésében
 Forrás: saját felmérés, n=461

A nem esetében tehát csak a közvetlen emberi környezet fontosságának a megítélésében igazolható jelentős eltérés a férfiak és a nők között.

H9: A küldő ország földrajzi elhelyezkedése befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot (H9_a), és az intézményválasztást (H9_b).

Az e-szajreklám kivételével valamennyi vizsgált dimenzió értékében jelentős különbségek állapíthatók meg a küldő ország földrajzi elhelyezkedésének vonatkozásában (8. ábra).

8. ábra: A kontinensek közötti eltérések vizsgálata a kutatási dimenziók értékelésében
 Forrás: saját felmérés, n=461

A Kruskal–Wallis próbák szignifikáns eredményéhez ($H=38,402$, $p<0,001$) tartozó Dunn–Bonferroni post hoc próba (3. táblázat) igazolja, hogy az Ázsiából és Afrikából érkező hallgatókra jelentősen nagyobb mértékben jellemző a küldő ország felsőoktatási intézményeibe vetett bizalom az Észak-Amerikából vagy Ausztráliából, illetve Európából érkező társaikhoz képest. Az ázsiai és afrikai hallgatók esetében a legalacsonyabb a diploma értékébe vetett bizalom a származási országukban. Ázsia nem mutat jelentős eltérést Afrikához képest, viszont az összes többi kontinenshez képest (Észak-Amerika és Ausztrália, Dél-Amerika, Európa) Ázsia esetében jóval alacsonyabb az intézményi bizalom a felsőoktatási rendszer, a felsőoktatásban dolgozó adminisztratív személyzet iránt.

3. táblázat: A küldő országok kontinensei közötti jelentős eltérések vizsgálata a külföldön történő tanulási szándékban, valamint az intézményválasztásban

Dimenziók	Próbastatisztika értéke, p-érték	Jelentős eltérések (a Dunn–Bonferroni próba eredményei alapján)
E-szajreklám	$H=6,139$, $p=0,189$	n.sz.
Alacsony intézményi bizalom	$H=38,402$, $p<0,001$	Ázsia, Afrika > Észak Amerika vagy Ausztrália, Európa
Kulturális tudatosság	$H=14,899$, $p=0,005$	Ázsia, Dél-Amerika > Európa

Észlelt minőség	H=12,881, p=0,012	Afrika > többi kontinens, kivéve Ázsia
Közvetlen emberi környezet	H=35,444, p<0,001	Ázsia > többi kontinens
Észlelt viselkedéskontroll	H=18,566, p=0,001	Dél-Amerika, Ázsia, Afrika > Európa
Szándék	H=26,434, p<0,001	Dél-Amerika > Ázsia, Afrika, Európa
Intézményválasztás	H=16,505, p=0,002	n.sz. Afrika, Ázsia > többi kontinens

n.sz.= nem szignifikáns

Forrás: saját felmérés, n=461

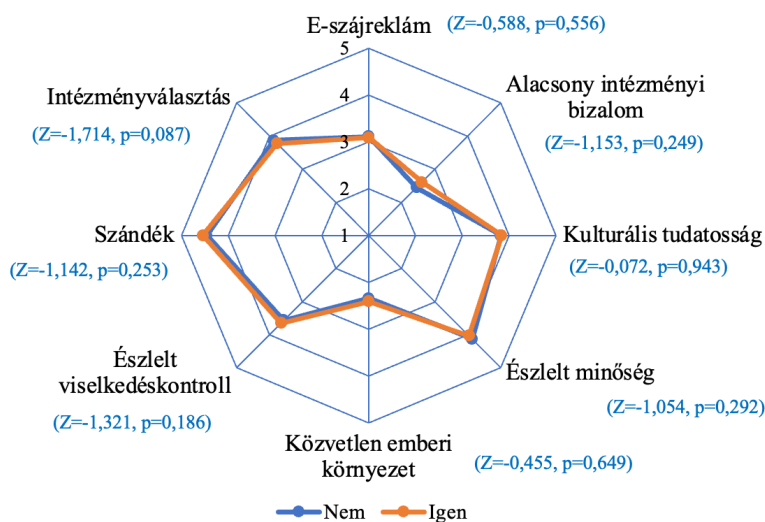
Afrika, Ázsia, Észak-Amerika és Ausztrália, valamint Dél-Amerika esetében magasabb, míg Európa esetében alacsonyabbak a kulturális tudatossághoz tartozó értékek. Afrika, és Dél-Amerika esetében jelentősen erősebb a külföldi élet és kultúra iránti vonzalom az Európából érkezett hallgatókhoz képest. Ezek a hallgatók úgy vélik, hogy a globális mobilitás a karrierépítés tekintetében növelheti a személyes „soft power”-t. Jobban jellemző rájuk a pozitív tudatosság az idegen kultúrákról, valamint nagyobb tiszteletet mutatnak az idegen szokások iránt. Az Afrikából érkező hallgatók úgy vélik, hogy a külföldi tanulmányaik megtervezéséhez elegendő információra van szükségük, továbbá ezen hallgatóknak a legfontosabb a minőségi szállás/kollégium, a minőségi szabadidős tevékenységek elérhetősége és az egyetem szolgáltatási szintjének a minősége. A közvetlen emberi környezet dimenzió esetében megállapítható, hogy az Ázsiából érkező diákokat befolyásolja leginkább a közvetlen emberi környezetük (H=35,444, p<0,001), ezek a hallgatók úgy gondolják, hogy ott fognak tanulni, ahol a barátaik is tanulnak. Az Ázsiából érkező hallgatók külföldi egyetemre való beiratkozási döntését jobban befolyásolták a nemzetközi öregdiákok, mint az Észak-Amerika és Ausztrália, Dél-Amerika, Európa és Afrikából érkező diákokat. Mivel az ázsiai országok főként a régióban lévő azonos hallgatói állományért versengenek, érthető a kutatási eredményem, miszerint az ázsiai hallgatókat befolyásolja leginkább a közvetlen emberi környezet dimenzió. Észak-Amerika és Ausztrália, Dél-Amerika, Európa és Afrika esetében ez az érték alacsonyabb, így ezekről a kontinensekről érkező diákokat kevésbé befolyásolja a közvetlen emberi környezet. Az Észlelt viselkedéskontroll dimenzió esetében Észak-Amerika, Ausztrália és Európa alkot egy csoportot, továbbá Észak-Amerika, Ausztrália, Afrika, Ázsia, Dél-Amerika pedig egy másikat képez. Afrika, Ázsia, Dél-Amerika között, ezen országok esetében az észlelt viselkedéskontroll értéke jelentősen magasabb (H=18,566, p=0,001), az Európából érkező hallgatókhoz képest. A külföldi tanulmányok

hasznosságának a megítélése tehát Afrika, Ázsia és Dél-Amerika esetében a legmagasabb. Európa esetében alacsonyabb ez az érték, ez azt jelenti, hogy ezen kontinensekhez tartozó országokból érkező hallgatók esetében kevésbé fontos a végzést követő életminőség, a diplomaszerezés alatt megszerzett szociális háló, a hazájába visszaérkező hallgató karrierlehetősége vagy akár a diplomaszerezést követő magas jövedelem. Az európai hallgatók gondolják a legkevésbé azt, hogy a külföldi egyetemi diploma segíti őket abban, hogy azt dolgozhassanak, amit szeretnének. Afrika, Ázsia és Dél-Amerika esetében a hallgatók úgy ítélik meg, hogy fontos a diplomaszerezést követő egészségügyi ellátás a fogadó országban. Az Ázsiából, Észak-Amerikából és Ausztráliából érkező hallgatók nyitottabbak a külföldön való tanulási szándék iránt az Európából érkező hallgatókhoz képest. A legmagasabb értéket azonban az Észak-Amerikából és Ausztráliából, Dél-Amerikából érkező diákok esetében mértük, Európához, Ázsiához és Afrikához képest. Ez azt jelenti, hogy a Dél-Amerikából érkező hallgatókat érdekli leginkább a külföldön való tanulás és az ő esetükben a legnagyobb a külföldi tanulás iránti szándék ($H=26,434$, $p<0,001$).

A küldő ország kontinensének tehát jelentős hatása mutatható ki valamennyi vizsgált dimenzióra, kivéve az e-szajreklámot. A csoportok közötti eltérésekhez kapcsolódó eredmények összefoglalva tehát alátámasztották a H9 hipotézist abban a tekintetben, hogy az e-szajreklám kivételével valamennyi vizsgált dimenzió értékében jelentős különbségek állapíthatók meg a kontinensek között.

H10: A szülők végzettsége hatással van a külföldön történő tanulási szándékra (H10_a), és az intézményválasztásra (H10_b).

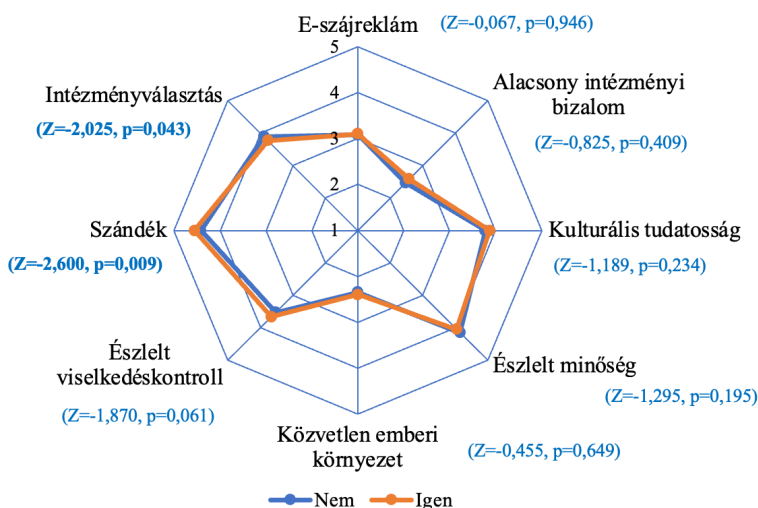
Az anya felsőfokú végzettsége nem befolyásolja jelentős mértékben a vizsgált dimenziók értékeit, az apa felsőfokú végzettsége pedig jelentős hatással van mind a külföldi tanulási szándékra, mind az intézményválasztásra. Az, hogy a hallgató elsőgenerációs diplomás lesz-e, szintén jelentősen befolyásolja a külföldi tanulási szándékot és az intézményválasztást. A nemzetközi hallgatók körében elvégzett empirikus kutatás nem igazolta az édesanya felsőfokú végzettségének hatását a külföldön történő tanulási szándékra és intézményválasztásra. A Mann–Whitney próba eredménye alapján a vizsgálati dimenziókban nem igazolhatóak jelentős eltérések azok között, akik esetében az anya rendelkezett felsőfokú végzettséggel és azon hallgatók között, akiknél az anya nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Nem volt jelentős hatása a dimenziók értékére annak, hogy az anya rendelkezik vagy sem felsőfokú végzettséggel (9. ábra).

9. ábra: Az anya felsőfokú végzettségének vizsgálata a kutatási dimenziók értékelésében

Forrás: saját felmérés, n=461

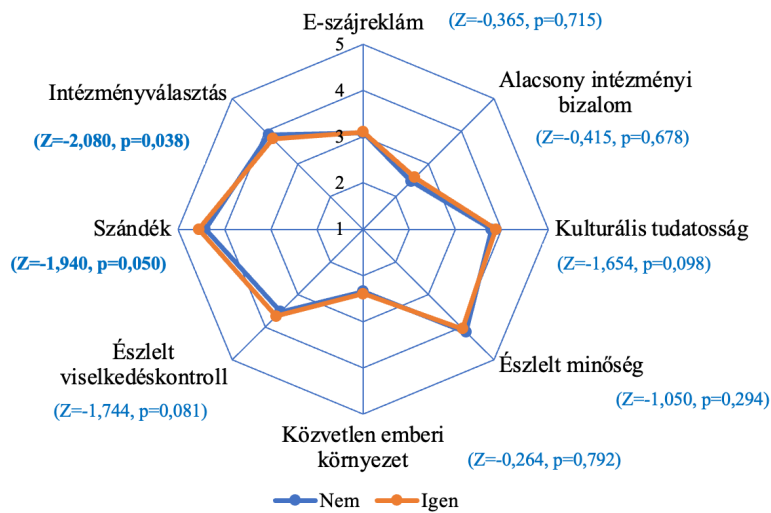
A nemzetközi hallgatók körében elvégzett empirikus kutatás két esetben igazolta az apa felsőfokú végzettségének hatását a külföldön történő tanulási szándékokra és intézményválasztásra. Amennyiben a hallgató apja rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ez esetben magasabb a külföldön történő tanulási szándék szerepe (Mann–Whitney próba: $Z=-2,600$, $p=0,009$), tehát azon hallgatók, akiknek apja rendelkezett felsőfokú végzettséggel arra számítottak, hogy külföldön fognak tanulni, valamint jobban érdekelte őket a külföldön való tanulás. Amennyiben a hallgató apja nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel, abban az esetben magasabb volt az intézményválasztás szerepe (Mann–Whitney próba: $Z=-2,025$, $p=0,043$), tehát az, hogy az egyetemnek jó hírneve legyen, jó gyakorlati képzést biztosítson, magas színvonalú intézmény legyen. A többi dimenzió esetében nem igazolható szignifikáns eltérés (10. ábra).

10. ábra: Az apa felsőfokú végzettségének vizsgálata a kutatási dimenziók értékelésében
 Forrás: saját felmérés, n=461

A nemzetközi hallgatók körében elvégzett empirikus kutatás egyetlen esetben igazolta az első generációs hallgató hatását a külföldön történő tanulási szándéokra és intézményválasztásra. Az első generációs diplomások esetében (tehát amely hallgatónak sem az édesapja, sem az édesanyja nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel) az intézményválasztás fontosabb, mint a nem első generációs hallgatóknak, itt erős különbség mutatkozik meg (Mann–Whitney próba: $Z=-2,080$, $p=0,038$). A szándék esetében a határon van az érték (Mann–Whitney próba: $Z=-1,940$, $p=0,050$), az empirikus szignifikancia szint meghaladta az 5%-ot, előfordulhat, hogy a minta elemszám növelésével kimutathatóvá válna a hatás. A többi dimenzió esetében nem igazolható szignifikáns eltérés (11. ábra).

11. ábra: Az első generációs hallgató vizsgálata a kutatási dimenziók értékelésében

Forrás: saját felmérés, n=461

A H10 hipotézisre vonatkozóan pedig a nemzetközi hallgatók körében elvégzett empirikus kutatás két esetben igazolta az apa felsőfokú végzettségének hatását a külföldön történő tanulási szándéokra és intézményválasztásra. Következésképpen az értekezés eredményei alátámasztják a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás fontosságának perspektíváját és a kutatási dimenziók elemei közötti részben pozitív kölcsönhatásokat.

4. KÖVETKEZTETÉSEK ÉS JAVASLATOK

Az értekezés fő kutatási célja három komponensből állt.

1. Big Data elemzéssel feltárni a nemzetközi hallgatói mobilitás területén kialakult kutatási hiányosságokat;
2. Hálózatelemzéssel beazonosítani a kialakult klasztereket és regionális csomópontokat;
3. Empirikus kutatással feltárni a nemzetközi hallgatók külföldön történő tanulási szándékára és intézményválasztására ható főbb dimenziókat.

Ezen célok elérésének első lépése a szakirodalmak áttekintése volt.

1. A bibliometriai elemzés során megállapítottam, hogy a dokumentumok és azokra történt hivatkozások nagy száma és a szerzők kiterjedt kapcsolati hálója, valamint az idézett művek magas száma alapján globális áttekintés készítésére nyílik lehetőség a felhasznált dokumentumok segítségével. A kevésbé intenzíven kutatott témák közé tartoznak a hallgatói előmenetellel, a hallgatói sikerességgel és az esetleges lemorzsolódással kapcsolatos kutatások. A motoros témák között magával a felsőoktatással, a felsőoktatási intézmények választásának helyzetével, szerepével foglalkozó témakörök említhetők. A témakör kutatói itt megkíséreltek valamilyen általánosabb érvényű következtetésekre is eljutni, ezzel magyarázható a „modell”, mint keresőszó, a „perception”, mint érzékelés és a hallgatói mozgásoknak a korszerű eszközökkel történő vizsgálata, például a „hálózatelemzés” alkalmazása ebben a kérdéskörben jelenik meg. Vannak olyan feltörekvő vagy hanyatló témák, amelyek napjainkban még nem állnak az érdeklődés középpontjában, ilyen például a nemek, a hallgatói teljesítmény, a nemzetközi mobilitás egészének vizsgálata és az Egyesült Államok szerepe. Az alap témák közé tartoznak a hallgatók külföldön szerzett tapasztalataival kapcsolatos vizsgálatok, illetve a külföldi hallgatói mobilitás hatásainak tanulmányozása mind a küldő, mind a fogadó ország szempontjából. Azok a nemzeti identitással kapcsolatos kérdések is ide kerültek, amelyek egyrészt a hallgatói mobilitást, másrészt pedig a hallgatók közérzetét befolyásolják.

2. A hallgatóáramlás hálózatelemzéssel történő feltárásakor a 20 ezer főnél nagyobb, országok közötti hallgatói mozgások vizsgálata során azt a következtetést vontam le, hogy jelentős szerepe van a nyelvi és kulturális kapcsolatok hasonlóságának, illetve a közös nyelvnek és a földrajzi közelségnek. A küldő és a fogadó ország földrajzi közelsége szintén fontos befolyásoló tényező lehet a hallgatók mozgásában. Bár a legtöbb toló-húzó tényezőnél kevésbé fontos, mégis segít megmagyarázni a kanadai diákok

Egyesült Államokba, a koreai diákok Japánba és az indonéz diákok Ausztráliába irányuló erős áramlását.

Továbbá megállapítottam, hogy nagy létszámú hallgató érkezik Kazahsztánból, Tádzsikisztánból, Üzbegisztánból, Kirgizisztánból és Türkmenisztánból Oroszország területére. A legnagyobb hallgatói létszám Kínából jelenik meg a nemzetközi felsőoktatásban és kiemelést érdemelnek a Kínából az Egyesült Államok, Ausztrália és az Egyesült Királyság területére történő hallgatói mozgások. Növekvő tendenciája van az Indiából Németországba, az Egyesült Államokba, Kanadába, valamint Ausztráliába történő hallgatói áramlásnak. Ugyanakkor Franciaországban hagyományosan nagy jelentősége volt az észak-afrikai jelenlétnek, a frankofón identitásra alapozva rendkívül nagy számban fogadnak Marokkóból, Tunéziából, valamint Algériából hallgatókat.

3. A kutatási célokhoz igazodóan tíz kutatási hipotézist fogalmaztam meg.

Az első hét hipotézis a külföldön történő tanulási szándékhoz, és az intézményválasztáshoz kapcsolódik. A nyolcadik hipotézis a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás nemek közötti különbségeivel kapcsolatos összefüggéseivel foglalkozik, míg a kilencedik hipotézis a küldő ország földrajzi elhelyezkedését helyezi előtérbe. A tizedik hipotézis a szülők felsőfokú végzettségével való kapcsolódásokat tárja fel.

A többdimenziós skálát egy sor feltáró és ellenőrző vizsgálaton keresztül fejlesztettem ki és teszteltem, amelyek azt mutatják, hogy az megbízható és érvényes. A jelentős számú aldimenzió ellenére a folytatásban ez a struktúra a javasolt modell alapján magas belső érvényességet mutatott. A kutatók számára éppen ezért lehetséges, hogy a validált skálára támaszkodva vizsgálják a hallgatók külföldön történő tanulási szándékát, az intézményválasztást és az ezeket befolyásoló dimenziókat. Ez a kutatás tehát a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás újszerű, empirikusan igazolt konceptualizációját javasolja, továbbá empirikusan bizonyítja a modell érvényességét.

A strukturális egyenletmodellezés alkalmazásával bebizonyosodott, hogy a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás egyes dimenziói kölcsönösen befolyásolják egymást. Beigazolódott az, amit a modell is jelzett előre, hogy a külföldön történő tanulási szándék és az intézmény megválasztása nem egyenlő egymással. Az eredmények alapján nem igazolható hatás, a szándék tehát nincs hatással az intézményválasztásra. Annak kiválasztása, hogy melyik felsőoktatási intézménybe jelentkezzenek, a nemzetközi hallgatók számára nagy kockázattal járó döntés, mivel hosszú távú

következményekkel jár a hallgatók jövőbeli életére és karrierjére nézve. A hallgatók döntése a rendelkezésre álló információk kombinációján alapul.

A kutatásom során rámutattam, hogy az e-szájreklám nem befolyásolja a külföldön történő tanulási szándékot, azonban az e-szájreklám hatással van az intézményválasztásra.

A felsőoktatás nemzetközivé válásának egyik legfontosabb kérdése, hogy a multikulturális környezetben mennyire zökkenőmentes az információátadás. A nemzetköziesítésben élenjáró angolszász felsőoktatási intézmények esetében ez nem kérdőjelezhető meg, hiszen a képzés nyelve eleve az angol. Azokban az országokban azonban, ahol nem az angol a hivatalos nyelv, a tudomány művelése és átadása során nagy gondot kell fordítani az idegen nyelv megfelelő használatára. Erre a hallgatók is kiemelt figyelmet fordítanak, hiszen a magyar egyetemi oktatók angol nyelvtudása meghatározó szempont a kiválasztási folyamatban.

Magyarországon az alacsony népesség miatt a felsőoktatás hazai piaca meglehetősen korlátozott, ezért létfontosságú, hogy nemzetközi hallgatók toborzásával bővítse globális piacát. Mivel a felsőoktatási piac egyre inkább versenyhelyzetbe kerül és egyre inkább fogyasztóközpontúvá válik, a felsőoktatási szolgáltatóknak azonosítaniuk kell azokat a kulcsfontosságú tényezőket, amelyek befolyásolják a hallgatók döntését a felsőoktatási intézmények kiválasztásában. Ez segíthet a felsőoktatási intézményeknek abban, hogy vagy azonnal módosítsák jelenlegi marketingstratégiáikat, vagy új marketingstratégiákat dolgozzanak ki annak érdekében, hogy e tényezők alapján stratégiai szempontból pozícionálják magukat a piacon. A marketingstratégiák kutatásai további kutatási irányt jelenthetnek kutatásomban. Igazolást nyert, hogy az alacsony intézményi bizalom nem befolyásolja a külföldön történő tanulás szándékát és az intézményválasztást. Beigazolódtott, hogy nincs szignifikáns kapcsolat az alacsony intézményi bizalom és a külföldre utazási szándék között.

Nem igazolható hatás a külföldön történő tanulási szándék és a fogadó ország felsőoktatási intézményei minőségének pozitív megítélése között. Az intézményválasztást azonban kedvezően befolyásolja az észlelt minőség. Az egyetemeknek tudniuk kell, hogy mely tényezők befolyásolják a hallgatók által hozott döntéseket, amikor beiratkoznak egy intézménybe, hogy javítsák az intézményi toborzási stratégiáikat. Az intézmény tudományos hírneve az egyik oka annak, hogy a hallgatók egyetemet válasszanak. Az egyetem észlelt minősége összefüggésbe hozható a kínált szolgáltatásokkal vagy az oktatási és kutatási programok minőségével. Számos tanulmány kimutatta, hogy a nemzetközi hallgatók egyetemválasztási döntését a leendő intézmény

különböféle tulajdonságai befolyásolják, mint pl. a személyzet minősége, a kívánt programok elérhetősége, a tanterv minősége, az olyan létesítmények minősége, mint a könyvtárak, informatikai és szociális létesítmények, az egyetemi infrastruktúra, az oktatási időn kívüli tényezők, mint például a sport, a szabadidő vagy az étkezési lehetőségek.

A kutatási eredmények alapján megállapítottam, hogy a közvetlen emberi környezethez tartozó magatartás gyengén nyilvánul meg a Magyarországon tanuló nemzetközi hallgatók külföldön történő tanulási szándékra és intézményválasztásra irányuló döntéseikben. Ezzel szemben TUNG et al. (2021) szerint a közvetlen emberi környezet pozitívan hat a külföldi tanulási szándékra. AL AMMARI (2022) megállapította, hogy nincs szignifikáns kapcsolat az emberi környezet és a külföldi tanulás szándéka között. COLLINS et al. (2022) szerint az egyetem és a korábbi hallgatók közötti kapcsolat megerősítése az öregdiákok egyesületein és/vagy más eszközökön keresztül hasznosnak bizonyulhat a bejövő nemzetközi hallgatók számának növelése szempontjából. JIN et al. (2022) tanulmányában kimutatta, hogy a nemzetközi öregdiákok külföldön való tanulási szándékra történő hatása a diákok életében napjainkban nem jelentős.

A strukturális modell együtthatói alapján megállapítható, hogy a vizsgált tényezők között az észlelt minőség befolyásolja a legerősebben az intézményválasztást és az észlelt viselkedéskontroll befolyásolja leginkább a külföldön történő tanulási szándékot. TUNG et al. (2021) szerint a külföldi tanulás várható hozadéka pozitív és jelentőségteljes hatással van a külföldön történő tanulási szándékra. Tanulmányában rávetít arra, hogy a vietnami diákok már a külföldi tanulmányok előtt tudatában vannak a külföldi tanulmányok előnyeinek és hátrányainak. Ez a felfogás befolyásolja a viselkedési szándékokat. A fogadó országba való jövőbeli karrier/bevándorlás kilátásai a karrierrel, az életmóddal, az élethelyzettel, a bevándorlással és a jobb jövőbeli karrierlehetőségekkel kapcsolatos motivációs tényezőket tartalmazta a fogadó országban.

Igazoltta vált a küldő ország földrajzi elhelyezkedésének vizsgálata során az e-szájreklám, a kulturális tudatosság, az észlelt minőség és az intézményválasztás dimenziók kivételével a külföldön történő tanulási szándék céldimenzióra való jelentős hatása. Az Ázsiából érkező hallgatók esetében a legalacsonyabb a diploma értékébe vetett bizalom a származási országukban. Az Ázsiából érkező hallgatókat befolyásolja leginkább a közvetlen emberi környezet, ezek a hallgatók úgy gondolják, hogy ott fognak tanulni, ahol a barátaik is tanulnak. A nyelv jelentős akadályt jelenthet a nemzetközi diákok számára, és ha olyan helyen tanulnak, ahol a barátaik is tanulnak, az nyelvi támogatást nyújthat. A barátok segíthetnek a nyelvi

nehézségek leküzdésében, a helyi hatóságokkal való kommunikációban és az egyetemi rendszerben való eligazodásban, ami megkönnyítheti az Ázsiából érkező nemzetközi diákok számára az idegen országba való beilleszkedést. Bár a legtöbb ázsiai ország a nyugati országokba irányuló nettó hallgatói kiáramlás problémájával szembesül, a régióon belül a hallgatók regionalizálódásának vagy horizontális mobilitásának tendenciája van kialakulóban.

Európa esetében alacsonyabb az észlelt viselkedéskontroll értéke, ezen kontinensekhez tartozó országokból érkező hallgatók esetében kevésbé fontos a diplomaszerzést követő életminőség, a diplomaszerzés alatt megszerzett szociális háló, a hazájába visszaérkező hallgató karrierlehetősége vagy akár a diplomaszerzést követő magas jövedelem. Az európai hallgatók gondolják a legkevésbé azt, hogy a külföldi egyetemi diploma segíti őket abban, hogy azt dolgozhassanak, amit szeretnének. Bebizonyosodott, hogy a Dél-Amerikából érkező hallgatókat érdekli leginkább a külföldön való tanulás és az ő esetükben a legnagyobb a külföldi tanulás iránti szándék.

Empirikus úton igazoltam, hogy amennyiben a hallgató édesapja rendelkezett felsőfokú végzettséggel, abban az esetben magasabb a külföldön történő tanulási szándék szerepe, tehát azon hallgatók esetében, akiknek édesapja rendelkezett felsőfokú végzettséggel arra számított, hogy külföldön fog tanulni, valamint jobban érdekelte a külföldön történő tanulás. Amennyiben a hallgató édesapja nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel, abban az esetben magasabb az intézményválasztás szerepe, tehát az, hogy az egyetemnek jó hírneve legyen, jó gyakorlati képzést biztosítson, magas színvonalú intézmény legyen. Az első generációs diplomások esetében (tehát amely hallgatónak sem az édesapja, sem az édesanyja nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel) az intézményválasztás fontosabb, mint a nem első generációs hallgatók esetében, itt erős különbség mutatkozik meg.

Érdeemes továbbá kiemelni, hogy a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás szerepét az angol nyelvű szakirodalomban eddig nem kutatták széleskörűen. Így értekezésem lehet az első, amely a külföldön történő tanulás és intézményválasztás validált skáláját mutatja fel.

Értekezésemben egyfajta korlátként fogalmazódik meg a nyelvi különbségek vizsgálata a hallgatók intézményválasztási döntéseiben, külföldön való tanulási szándékaiban. Nyilvánvalóan minél nagyobb a különbség két nyelv között, annál nagyobb kihívást jelenthet az egyén számára egy bizonyos országba, akár csak egy rövidebb időintervallumra költözni. Igaz ugyan, hogy az oktatás nyelve ma szinte általánosan az angol, de a hallgatók életminősége szempontjából nyilvánvalóan nem közömbös, hogy a mindennapi életben

történő eligazodáshoz mekkora energia-befektetéssel tudják megszerezni a szükséges nyelvtudást. Bizonyos képzési területeken (mindenekelőtt az orvosképzésben) a fogadó ország nyelvének elfogadható ismerete a tanulmányok folytatásának is feltétele. Mint ilyenek, a nyelvi különbségek jelentős költségtényezőnek tekinthetők a külföldre történő költözéssel kapcsolatos döntéshozatali folyamatokban. A nyelvi közelség tekinthető ennek a hordozhatóságnak a proxy-jának. Minél közelebb van a nyelv nyelvi szempontból (nagyobb közelség), annál könnyebben alkalmazható a forrásországi nyelvtudás a célországban (ISPHORDING – OTTEN 2014), és előfordulhat, hogy kevesebb erőfeszítést igényel a fogadó ország nyelvének megtanulása. Ezt szem előtt tartva várható, hogy a diákok nagyobb valószínűséggel költöznének nyelvileg közelebbi országokba, mivel a mobilitással kapcsolatos költségek ekkor alacsonyabbak lehetnek az új nyelv elsajátításához szükséges erőfeszítések tekintetében. A beutazó hallgatóknak általában nem sokkal a fogadó országba érkezésük után nyelvi kurzusokon kell részt venniük, ami jelentős nyelvi kihívást jelenthet.

A kapcsolódási tényezők, köztük a nyelv, hozzájárulnak a hallgatói mobilitás magasabb arányához, de a tanulmányok nem határozták meg kifejezetten a nyelvi közelség szerepét. A nyelvi közelség szerepének további elemzése fontos, mivel a nyelv a nemzetközi hallgatók tudományos, társadalmi és gazdasági integrációja szempontjából is létfontosságú. A nyelvi közelség elősegítheti a nemzetközi hallgatói mobilitást, míg a nyelvi távolság hátráltathatja. Az országok közötti nyelvi távolság szoros kapcsolatot mutathat a tágabb értelemben vett kulturális távolsággal, és a nyelvi távolság, mint változó a tisztán nyelvi hatás mellett az országok közötti kulturális és történelmi kapcsolatok hatását is megragadhatja (OVCHINNIKOVA et al. 2022).

Kutatásomnak nem volt tárgya és így nem világít rá a nemzetközi akadémiai mobilitásra. Jól dokumentált tény, hogy a nemzetközi akadémiai mobilitás fontos szerepet játszott a tudomány világméretű, gyors fejlődésében vagy a tudomány globalizációjában. A tanulmányok azt is megmutatják, hogy a nemzetközi akadémiai mobilitás hozzájárul a nemzeti kutatási rendszerek fejlesztéséhez. Ugyanakkor megfigyelhető a regionalizáció előretörése a felsőoktatásban és a tudományban egyaránt. A nemzetközi akadémiai mobilitás ebben játszott szerepe további elemzést érdemel.

A nemzetközi hallgatói mobilitás kutatása a változó globális háttér előtt zajlik. A nacionalizmus erősödése, a tudomány politizálása, a tudás cenzúrája, és a nemzetbiztonság hangsúlyozása a globális mobilitás szigorúbb ellenőrzéséhez vezetett. A technológia fejlődésével, a növekvő környezettudatossággal kapcsolatos utazások, a COVID-19 világjárvány és az ebből fakadó utazási

korlátozások, a virtuális mobilitás és a „táv-nemzetközivé válás” minden eddiginél nagyobb jelentőséggel bír.

Ennek a kutatásnak hasonló korlátai vannak, mint bármely keresztmetszeti kutatásnak. A vizsgálatban szereplő szándékok viselkedéssé alakítását tovább érdemes kutatni.

5. ÚJ TUDOMÁNYOS EREDMÉNYEK

1. Bibliometriai elemzés keretében ábrázoltam a témakör nemzetközi tudományos kidolgozottságának térképét, kidolgoztam a globális tudományos együttműködés hálózatát, valamint elkészítettem a nemzetközi hallgatói mobilitás témakörében megjelent közlemények kulcsszó-hálózatát.
2. Interdiszciplináris megközelítéssel feltártam a nemzetközi hallgatói mobilitást hálózatelemzéssel, mely lehetőséget biztosított a kölcsönhatásban lévő rendszerek közötti kapcsolati struktúra mélyreható elemzéséhez. Ennek az elemzési módszernek a nemzetközi hallgatói mobilitás vizsgálatára való alkalmazása új és mélyebb megértést hozott a hallgatók országválasztása mögött meghúzódó dinamikáról.
3. Kidolgoztam a külföldön történő tanulási szándék és intézményválasztás motivációinak mérésére alkalmas – az e-szajreklámot, a kulturális tudatosságot, a küldő ország felsőoktatási intézményeibe vetett bizalmat, az észlelt minőséget, a közvetlen emberi környezetet, az észlelt viselkedéskontrollt, mint magyarázó dimenziókat magában foglaló – modellt, melyet validáltam a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók körében végzett kérdőíves megkérdezés adatai alapján.
4. Megállapítottam, hogy a közvetlen emberi környezet gyengén befolyásolja a Magyarországon tanuló nemzetközi hallgatók külföldön történő tanulással és intézményválasztással kapcsolatos döntéseiket. Statisztikailag kimutattam, hogy a férfiak számára jelentősen fontosabb a közvetlen emberi környezet a nőkhöz képest, tehát a férfiak egyetemi beiratkozására erősebb hatással vannak a barátaik és a nemzetközi öregdiákok. Bizonyítottam, hogy a külföldön történő tanulási szándék nem befolyásolja az intézményválasztást. Igazoltam, hogy a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók kulturális tudatossága, a külföldi élet, illetve kultúra iránti vonzalmuk gyenge pozitív hatással vannak a külföldön történő tanulási szándékukra. Kimutattam, hogy az e-szajreklám, a hallgatói vélemények, online értékelések hatással vannak az intézményválasztásra. Igazoltam, hogy a külföldi hallgatók intézményválasztását kedvezően befolyásolja az észlelt minőség, mely az elérhető minőségi szálláslehetőségeket, a szabadidős tevékenységeket, valamint a megfelelő tájékoztatást foglalja magában.
5. Empirikus úton igazoltam, hogy a Magyarországon tanuló külföldi hallgatók esetében az észlelt viselkedéskontrollt alkotó elemek, azaz a

végzést követő magasabb életszínvonal, jobb karrierlehetőségek gyenge pozitív hatást gyakorolnak a külföldön történő tanulási szándéokra és meglehetősen gyenge, de pozitív hatást gyakorolnak az intézményválasztásra. Empirikus úton bizonyítottam, hogy a Dél-Amerikából érkező hallgatók esetében a legnagyobb a külföldön történő tanulási szándék. Az Afrikából és Ázsiából érkező hallgatók számára nagyobb fontossággal bírnak az intézményválasztás kritériumai. Empirikus úton igazoltam, hogy erősebb volt a külföldön történő tanulási szándék azon hallgatók esetében, akiknek apja rendelkezett felsőfokú végzettséggel. Amennyiben a hallgató apja nem rendelkezett felsőfokú végzettséggel, ebben az esetben magasabb az intézményválasztás szerepe. Az első generációs diplomások számára (tehát amely hallgatónak sem az édesapja, sem az édesanyja nem rendelkezik felsőfokú végzettséggel) az intézményválasztás fontosabb, mint a nem első generációs hallgatók számára, ebben az esetben erős különbség mutatkozik meg.

6. PUBLIKÁCIÓK

Tudományos folyóiratcikk – külföldi kiadású szakfolyóiratban idegen nyelven

Erdőháti-Kiss, A., Janik, H., Tóth, A., Tóth-Naár, Z., Erdei-Gally, S. (2023). The effectiveness of Russian import sanction on the international apple trade: Network theory approach. JOURNAL OF EASTERN EUROPEAN AND CENTRAL ASIAN RESEARCH, 10(5), 712–726. <http://doi.org/10.15549/jeecar.v10i5.1249>

Henrietta, J., Zsuzsanna, N.-T., Szergej, V. (2023). Examining the aspects of institution choice in connection with the internationalization of higher education. DECISION MAKING: APPLICATIONS IN MANAGEMENT AND ENGINEERING, 6(1), 282–302. <http://doi.org/10.31181/dmame060113032023j>

Janik, H. (2022). Student mobility tendencies and territorial orientation - a case study from Hungary. ECONOMICS & WORKING CAPITAL, 2021(3–4), 57–62.

Janik, H., Naárné, T. Z. (2021b). Macroeconomic indicators and student mobility: a case study of the African countries most actively involved in FAO student mobility. ECONOMIC ANNALS-XXI, 190(5–6 (2)), 75–85. <http://doi.org/10.21003/EA.V190-07>

Tudományos folyóiratcikk – hazai kiadású szakfolyóiratban magyar nyelven

Janik, H. (2023). Intézményválasztási aspektusok vizsgálata a felsőoktatás nemzetköziesítésének tükrében. POLGÁRI SZEMLE: GAZDASÁGI ÉS TÁRSADALMI FOLYÓIRAT, 19(1–3), 395–414. <http://doi.org/10.24307/psz.2023.0927>

Erdőháti-Kiss, A., Janik, H., Naárné, D. T. Z., Erdeiné, D. K.-G. S. (2022). Az élelmiszerimportra kivetett orosz szankciók hatása a sertéshús nemzetközi kereskedelmére: hálózatelméleti megközelítés. MEZŐGAZDASÁGI TECHNIKA, 63(5), 40–43.

Janik, H., Naárné, T. Z. (2021a). A Stipendium Hungaricum program szerepe a magyar agrár-felsőoktatás nemzetköziesítésében. KÜLÜGYI SZEMLE, 20(4), 184–202. http://doi.org/10.47707/Kulugyi_Szemle.2021.4.8

Janik, H. (2021a). Az intellektuális tőke értékteremtő szerepe a felsőoktatásban. VALÓSÁG: TÁRSADALOMTUDOMÁNYI KÖZLÖNY, LXIV. (9), 92–99.

Janik, H. (2021b). FAO hallgatói mobilitások makrogazdasági mutatókkal való összefüggései Afrikában. AFRIKA TANULMÁNYOK, 15(1–2), 5–18. <http://doi.org/10.15170/AT.2021.15.1-2.1>

Kátainé Janik, H. (2002). A Gazdálkodás néhány 2001. évi cikkének kritikai elemzése. GAZDÁLKODÁS, 46(4), 82–84.

Tudományos folyóiratcikk – hazai kiadású szakfolyóiratban angol nyelven

Janik, H., Erdeiné, D. K.-G. S., Naárné, D. T. Z., Erdőháti-Kiss, A. (2023) Repositioning in international student flow—a network analysis approach MULTIDISCIPLINARY CHALLENGES DIVERSE RESPONSES JOURNAL OF MANAGEMENT AND BUSINESS ADMINISTRATION 2023/3 pp. 60-92. <https://doi.org/10.33565/MKSV.2023.03.03>

Konferenciaközlemény konferenciakötetben

Janik, H., Naárné, T. Z. (2020). Mobilitási hajlandóság és területi irányai a Szent István Egyetemen. In Közgazdász Doktoranduszok és Kutatók VI. Nemzetközi Téli Konferenciája: Konferenciakötet pp. 170–178.